

การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ *

The Network Creation of Self-Reliance of Farmers in the Northeast

ประกอบ มีโคตรกอบ, สุทิพงษ์ สวัสดิ์ท่า¹ และพรนิพา รัตนคณทรัพย์²

Prakob Meekotkong, Sutipong Sawatta and Pronnipa Rattanakanasap

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Learning Institute for Everyone, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Prakob_1968@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบและขบวนการสร้างเครือข่ายการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) ศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเครือข่ายการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง โดยทำการสัมภาษณ์จากเกษตรกรที่ทำการปลูกข้าวและทำการเกษตรเชิงอินทรีย์ใน 3 จังหวัด จำนวน 30 คน ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะหน้า จากเกษตรกรที่ทำการปลูกข้าวและเกษตรกรรมเชิงอินทรีย์ใน 3 จังหวัด จำนวน 600 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .94 ด้านสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .95 ด้านเศรษฐกิจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .94 ด้านเทคโนโลยีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .93 และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .93

*ได้รับบทความ: 16 ตุลาคม 2563; แก้ไขบทความ: 22 ธันวาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 26 ธันวาคม 2564

Received: October 16, 2020; Revised: December 22, 2021; Accepted: December 26, 2021

2. การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่ประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ดังนี้ 1) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

3. ปัญหาและอุปสรรค พบว่า 1) การกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจน 2) สมาชิกภายในเครือข่าย 3) การถูกรบกวน 4) การมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย 5) การติดตามและประเมินผล

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย; การพึ่งตนเองของเกษตรกร

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the model and processes in creating the network of self-reliance of farmers in the northeast; 2) to study the promotion of creating the network of self-reliance of farmers in the northeast; 3) to study the problems and obstacles of creating the network of self-reliance of farmers in the northeast. This study was conducted by means of the mixed method research methodology. Its targets: 30 farmers growing rice and doing organic agriculture were selected by purposive sampling and participated in interviews. Its samples included 600 farmers, selected by random sampling.

The research results were as follows:

1. The opinion of the samples on the level of change of the model of self-reliance in the mental aspect in overall was estimated at a high statistical level (Mean = 3.77, S.D. = .95). The social aspect in overall was estimated at a high statistical level (Mean = 3.79, S.D. = .95). The economic aspect in overall was estimated at a high statistical level (Mean = 3.86, S.D. = .95). The technology aspect in overall was estimated at a high statistical level (Mean = 3.92, S.D. = .93). The natural and environmental aspect in overall was estimated at a high statistical level (Mean = 4.11, S.D. = .93).

2. Building self-reliance networks for farmers in the northeast is a link in the form of a network of farmers, consisting of models and processes: 1) same perception; 2) vision; 3) interests or common advantages; 4) participation of all members of the network; 5) mutual encouragement; 6) mutual support; 7) exchange interaction.

3. Problems and obstacles consist of 1) ambiguous targeting; 2) members within the network; 3) domination; 4) legal status; 5) monitoring and evaluation.

Keywords: Network Creation; Self-Reliance of Farmers

1. บทนำ

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักกิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศใน ปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตรให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินการตาม เบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2561) ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานแก่เกษตรกรหลายประการ

จากแนวพระราชดำริดังกล่าว ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้นำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมทั้งในด้านการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้การทำการเกษตรกรรมและการผลิตข้าวของชาวนาอีสานยังคงมุ่งที่การผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน เน้นการปลูกข้าวเพื่อกินเอง มีการปลูกข้าวที่หลากหลายพันธุ์ตามลักษณะพื้นที่ การใช้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ พันธุ์ข้าว ที่ดิน แรงงาน ยังคงอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ปัจจัยที่กระทบต่อการพึ่งตนเองของชาวนาประกอบขึ้นด้วยหลายปัจจัย แต่ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้เน้นการส่งเสริม การเกษตรแผนใหม่ มีการพัฒนาพันธุ์ข้าวและส่งเสริมการใช้สารเคมีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิต กระทั่งมีความผิดพลาดล้มเหลวและผลกระทบของการพัฒนาการปลูกข้าวที่ตึงมากและการพึ่งตนเองของครัวเรือนชาวนาและชุมชน ตั้งแต่มีกระแสความตื่นตัวในเกษตรทฤษฎีใหม่และหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองหรือเกษตรกรรมยั่งยืนก็ยิ่งได้รับความสนใจมากขึ้นจนกลายมาเป็นนโยบายระดับชาติ หน่วยงานรัฐจำนวนมากได้เข้ามาสนับสนุนการฝึกอบรมให้ความรู้ แก่เกษตรกรด้านเทคนิคการเกษตรปลอดสารพิษ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและมีการประสาน ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคม ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ อาจจะยังไม่ได้ผลดี ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถโน้มน้าวหรือส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรกรรม แบบยั่งยืนได้มากนัก แต่ก็ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการทำให้เกษตรกรรมพึ่งตนเองหรือเกษตรกรรม ยั่งยืนเปลี่ยนจากการเป็นเพียงกระแสทางเลือกมาเป็นกระแสหลักในสังคมไทย อีกทั้งยังถูกนำเสนอในฐานะของแนวทางแก้ปัญหาวิกฤติของชาติ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทิศทางการดำเนินงานที่เปลี่ยนไป เช่นนี้สอดคล้องอย่างดีกับการมองเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ซึ่งมีการทำนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของเกษตรกรและชุมชน ตลอดทั้งเป็นสร้างความมั่นคงของคนในชาติ ดังนั้น เพื่อเป็นหลักสำคัญในการพึ่งตนเองและการพัฒนา ชุมชนชนบทให้ยั่งยืน จึงเป็นปัญหาที่จะต้องทำการวิจัยต่อไปเพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและขบวนการสร้างเครือข่ายการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเครือข่ายการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) เป็นการผสมกันในระดับประเภทของการวิจัย ไม่ใช่เป็นการผสมกันในระดับการรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้แบบสอบถาม (Qualitative Research) เกษตรกรที่ทำการปลูกข้าวและเกษตรกรรมเชิงอินทรีย์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
2. แบบสอบถาม ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

4. สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า เกษตรกรรู้จักทำการเกษตรในแนวทางเกษตรพึ่งตนเอง ผูกพันกับวิถีชีวิต สัมพันธ์กับการใช้ชีวิต การกำหนดเป้าหมายจึงเป็นการคิดถึงชีวิต วิเคราะห์ชีวิต ให้เป็นไปตามที่ต้องการ การทำการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง เริ่มต้นเน้นการผลิตที่ตอบสนองของชีวิตให้พออยู่พอกิน ขยายไปสู่การแบ่งปัน เพื่อสร้างระบบภูมิคุ้มกันและเครือข่ายของระบบสังคมในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจึงนำไปขายเพื่อนำเงินไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ และพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งตนเองด้านจิตใจ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .94 2) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .95 3) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับ

การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .94 4) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .93 และ 5) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .93

2. การเสริมสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ดังนี้ 1) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) มีความสนใจและมีผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน และผลจากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .95 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์การทำเกษตรมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 รองลงมา ได้แก่ วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อภาคเกษตรกรรม เสริมสร้างศักยภาพให้ความรู้ด้านการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน มีการสร้างขวัญและกำลังใจของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้พบปะกัน มีการสร้างความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและหนุนเสริมกัน มีการรวมพลังเกษตรกรรุ่นใหม่ผลักดันนโยบายด้านการเกษตรให้ยั่งยืน พัฒนาให้เป็นรูปธรรมของเกษตรกรรุ่นใหม่ด้านการปรับตัวและแนวคิด นำเสนอประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวิถีเกษตรกร สร้างสื่อสารสาธารณะเกี่ยวกับวิถีเกษตรกรรมไปสู่ประชาชน และการพัฒนาแนวทางปฏิบัติของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ เป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 4.16 4.12 3.92 3.90 3.89 3.86 3.80 3.65 3.60 และ 3.57 ตามลำดับ

3. ปัญหา และอุปสรรคในการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาและอุปสรรค ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า เครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกร มีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

3.1 การกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจน โดยทั่วไปเครือข่ายเพื่อการพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นมาจากความต้องการจำเป็นบางอย่างของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรจำนวนหนึ่ง ซึ่งความต้องการ

จำเป้นดั่งกล่าวจะถูกนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ของเครือข่าย แต่ก็มีเครือข่ายบางแห่งไม่เคยมีการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนไว้เลย เมื่อเครือข่ายไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน บุคคลหรือองค์กรสมาชิกที่มีความเข้มแข็งกว่าก็มีโอกาสเข้ามาครอบงำชักจูงเครือข่ายไปในทางที่เป็นประโยชน์เฉพาะกับบุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจมากกว่า

3.2 สมาชิกภายในเครือข่าย จากการที่เครือข่ายมีสมาชิกหลากหลายประเภทหรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะ ขนาด ความเข้มแข็ง และสถานภาพอื่นๆ ของสมาชิก ยากที่จะทำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายโดยเท่าเทียมกัน

3.3 การถูกครอบงำ เครือข่ายสามารถถูกครอบงำได้โดยง่ายจากองค์กร กลุ่มผลประโยชน์ หัวคะแนนนักการเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ นักวิชาการ หรือผู้มีอิทธิพลอื่นๆ

3.4 การมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุนและความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวางขึ้นด้วย

3.5 การติดตามและประเมินผล การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของเครือข่ายเกษตรกรคือความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคตไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต

ผลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง พบปัญหาและอุปสรรคของเครือข่ายเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) การสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเครือข่าย 2) การรวมกลุ่มขนาดใหญ่ของเครือข่าย 3) การมีองค์ความรู้จากการเข้าอบรมจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง 4) การลดต้นทุนในการซื้อวัตถุดิบจากสมาชิกของเครือข่าย 5) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ 6) ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากเครือข่าย 7) การรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร 8) การได้รับสนับสนุนเครื่องมือจากหน่วยงานภายในและภายนอกกลุ่ม และ 9) การมีคุณธรรม และโปร่งใสในการบริหารงานเครือข่าย

โดยเครือข่ายเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .94 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่องการ การสร้างรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 รองลงมาได้แก่ การรวมกลุ่มขนาดใหญ่ การมีองค์ความรู้จากการเข้าอบรมจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง การลดต้นทุนในการซื้อวัตถุดิบจากสมาชิกของเครือข่าย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การมีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากเครือข่าย การรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การได้รับสนับสนุนเครื่องมือจากหน่วยงานภายในและภายนอกกลุ่ม และการมีคุณธรรม

และโปร่งใสในการบริหารงานเครือข่ายค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 3.74 3.72 3.72 3.70 3.70 3.69 3.67 และ 3.63 ตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรรู้จักทำการเกษตรในแนวทางเกษตรพึ่งตนเอง ผูกพันกับวิถีชีวิต สัมพันธ์กับการใช้ชีวิต การกำหนดเป้าหมายจึงเป็นการคิดถึงชีวิต วิเคราะห์ชีวิตให้เป็นไปตามที่ต้องการ การทำการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง เริ่มต้นเน้นการผลิตที่ตอบสนองของชีวิตให้พออยู่พอกิน ขยายไปสู่การแบ่งปัน เพื่อสร้างระบบภูมิคุ้มกันและเครือข่ายของระบบสังคมในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจึงนำไปขายเพื่อนำเงินไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งนี้โดยผ่านการประสานสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการพึ่งตนเองของเกษตรกรประกอบด้วย การพึ่งตนเองด้านจิตใจ การพึ่งตนเองด้านสังคม การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีและการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนทำให้เกิดเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นภายใต้รูปแบบการพึ่งตนเอง 5 ด้านย่อยดังกล่าว สอดคล้องกับเบญจมาศอยู่ประเสริฐ และคณะ (2551) ที่วิจัยและพัฒนาพื้นที่ 4 ชุมชน ภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการที่พบว่า การพัฒนาเครือข่ายจากกลุ่มกิจกรรมย่อยหลายกลุ่มเชื่อมโยงกันเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นพัฒนาการเครือข่ายที่เกิดจากการที่กลุ่มกิจกรรมย่อยๆ ที่ทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน แต่มีบางอย่างที่ต้องพึ่งพาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทำให้กลุ่มย่อยต้องมาเชื่อมโยงกันโดยมีกลุ่มใหญ่เป็นแกน

2. ผลจากการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ 1) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน โดยมีการตั้งเป็นศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้การพึ่งพาตนเองแล้วจึงมีการกระจายไปยังศูนย์การเรียนรู้เครือข่าย สอดคล้องกับการศึกษาของวสันต์ กุ้เกียรติกุล (2544) ที่ทำการวิจัยเรื่ององค์กรเครือข่ายชุมชนตำบลบาโจยซิแน อำเภอยะหา จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เข้าด้วยกันเป็นองค์กรเครือข่ายระดับตำบล และส่งเสริมกิจกรรมองค์กรเครือข่ายให้ตอบสนองความต้องการชุมชน วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า การเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เป็นองค์การเครือข่าย

เริ่มจากคณะผู้วิจัยค้นหาความต้องการร่วมกันของทุกกลุ่มในพื้นที่ ได้แก่ ร้านค้าชุมชน ตลาดนัดและธนาคารตำบล จากนั้นสร้างจิตสำนึกให้แกนนำกลุ่มด้วยการพูดคุยให้เห็นความสำคัญของการจัดตั้งองค์กรเครือข่าย และนำแกนนำไปทัศนศึกษา หลังจากนั้นแต่งตั้งแกนนำบางคนเป็นคณะกรรมการบริหารชั่วคราวเพื่อจัดทำโครงการตั้งร้านค้าและตลาดนัดชุมชน แล้วชี้แจงให้คณะกรรมการ กลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ได้เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ ต่อมาจัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ องค์กรเครือข่ายชุมชน และคณะกรรมการบริหารซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนประจำตำบลด้วย คณะกรรมการบริหาร มีหน้าที่สำคัญคือ ผลักดันให้เกิดร้านค้าและตลาดชุมชน และบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ การบริหารงาน สำหรับธนาคารตำบลจะดำเนินการภายในปลายปี 2544 องค์กรเครือข่ายมีผลต่อชุมชนทั้งด้านสนับสนุนชุมชนให้มีเวทีแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ในรูปคณะกรรมการ ส่งเสริมให้กลุ่มเครือข่ายมีการวางแผน เพื่อประสานงานทางราชการสนับสนุนงบประมาณ รวมทั้งองค์กรเครือข่ายช่วยสร้างงานใหม่ให้กับเกษตรกรและทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป ได้แก่ เจ้าพนักงานส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ควรประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนให้กิจกรรมในอนาคตขององค์กรเครือข่ายประสบความสำเร็จ ได้แก่ การขยายตลาดนัดชุมชนและองค์กรเครือข่ายรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของสมาชิกจำหน่าย รวมทั้งการสร้างห้องประชุมและอาคารฝึกอาชีพ สอดคล้องกับการศึกษาของสนธิ สัตโยภาส (2551) วิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อเฝ้าระวังสังคมเป็นสุข จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังสังคม เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการเฝ้าระวังสังคมและเพื่อเฝ้าระวังปัญหาสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกแบบเจาะจงจากสถาบันสังคมที่สมัครใจเข้าร่วม ดังนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ โรงเรียนปิ่นสร้อยแยลวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว เทศบาลตำบลแม่โป่ง วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ รวมเครือข่ายได้จำนวน 9 แห่ง การดำเนินการวิจัยเริ่มจากการศึกษาบริบทของจังหวัดเชียงใหม่ สร้างเครือข่ายในระดับหน่วยงานกับภายนอกพร้อมกับลงนามในข้อตกลงร่วมกันเป็นสมาชิกสร้างสังคมเป็นสุข (MOU) ปรากฏว่าได้เครือข่ายจำนวน 9 แห่ง จากนั้นเครือข่ายแต่ละแห่งดำเนินกิจกรรมการเฝ้าระวังปัญหาสังคมตามบริบทของตนโดยใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นเวลา 10 เดือน หลังจากนั้นจึงจัดเวทีเสวนาและนำเสนอผลงานของแต่ละเครือข่าย พร้อมกับสรุปผลการวิจัยและเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะร่วมกัน ตามลำดับพบว่า 1) เกิดเครือข่ายเฝ้าระวังสังคมเป็นสุข จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสมาชิก 9 องค์กรพร้อมช่วยกันขยายเครือข่ายบุคคลไปจำนวน 216,314 คน 2) เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการเฝ้าระวังสังคม 4 ด้าน คือ ด้านการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม ด้านเฝ้าระวังภัยจากสิ่งเสพติด ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและชุมชน และด้านการปลูกฝังศาสนธรรมให้แก่เยาวชน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดขึ้นผ่านการประสานสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการพึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบด้วย การพึ่งตนเองด้านจิตใจ การพึ่งตนเองด้านสังคม การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประสิทธิภาพของเกษตรกร ต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเกี่ยวกับการพึ่งตนเองด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่เกษตรกร

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดขึ้นผ่านการประสานสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการพึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบด้วย การพึ่งตนเองด้านจิตใจ การพึ่งตนเองด้านสังคม การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรผู้ต้องการจะพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการพึ่งตนเองได้ ควรพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

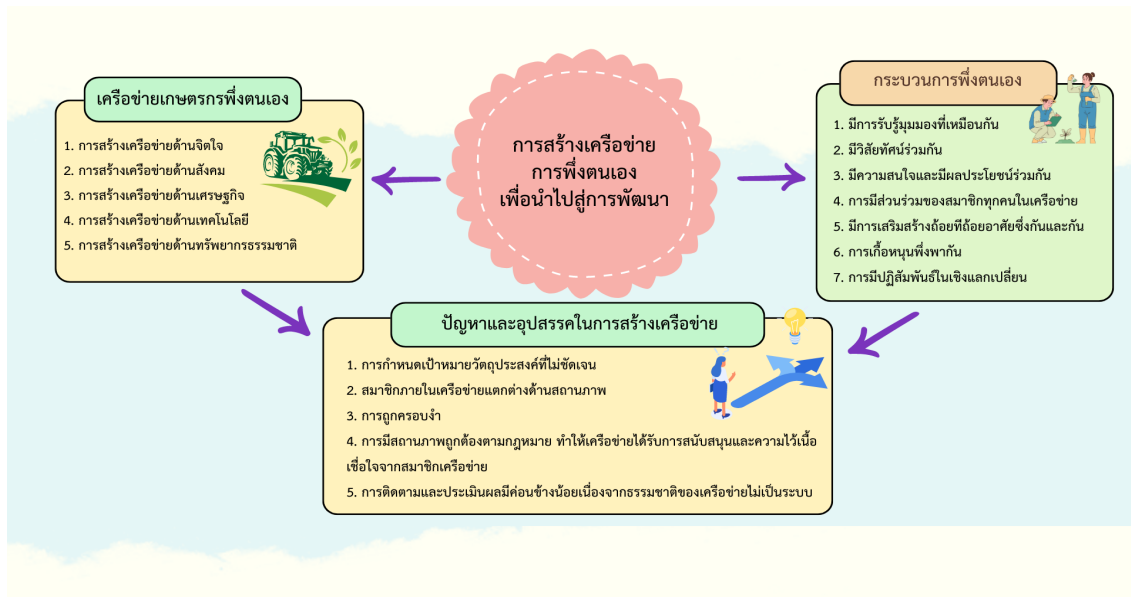
3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาถึงการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้ครอบคลุมทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อที่จะส่งเสริมเกษตรกร

3.2 ควรมีการศึกษาถึงการสร้างนวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกร

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ประกอบด้วย รูปแบบและกระบวนการ ได้แก่ 1) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน จนทำให้เกิดเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นผ่านการประสานสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการพึ่งตนเองของเกษตรกรภายในเครือข่าย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2561). แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (SelfReliance). เข้าถึงได้จาก https://www.chaipat.or.th/site_content/item/283-self-reliance.html
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และคณะ. (2551). โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้าน และเครื่องช่วยแบบบูรณาการ. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วสันต์ กุเกียรติกุล. (2544). องค์การเครื่องช่วยชุมชนตำบลบางไผ่ชัยเน อำเภอยะหา จังหวัดยะลา. (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- สนธิ สัตยโยธาส. (2551). การสร้างเครื่องช่วยเฝ้าระวังปัญหาสังคมของจังหวัดเชียงใหม่. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.